

วิถีชาวนาสู่การเปลี่ยนแปลงบนฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาเลาะดอนนอนนา คาเฟ่ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

Farmer's Way to Change Based on Creative Economy: Case Study of Lohdon Nonna Cafe in Nadoon District, Mahasarakham Province

กิตติปกรณ อัมเถื่อน¹, รสสุคนธ์ อัมเถื่อน², ชมนาท แปลงมาลัย³
Kittipakorn Omthuan¹, Rossukon Omthuan², Chomnat Plangmal³

Received: 6 April 2022

Revised: 7 September 2022

Accepted: 26 September 2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาของวิถีการทำนาของชาวนา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 2) ศึกษาพัฒนาการของเลาะดอนนอนนา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และ 3) ศึกษาแนวโน้มการพัฒนาเลาะดอนนอนนา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม การบันทึกข้อมูล และการนำข้อมูลที่ได้นำมาพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาของการทำนาของชาวนา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีการเปลี่ยนแปลงโดยนำเทคโนโลยีมาช่วยในการทำนา ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงนอกจากจะทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นแล้ว ยังทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ น้ำ पीช และสัตว์ที่เป็นอาหารของชาวนาไม่สามารถกินได้ นอกจากนี้ยาปราบศัตรูพืชยังเป็นอันตรายต่อผู้ใช้อีกด้วย 2) พัฒนาการของเลาะดอนนอนนาได้นำหลักการเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดในการบริหารจัดการ พัฒนากิจการโดยยึดหลัก “ธุรกิจบนฐานเกษตรกรรม” และต่อยอดกิจการให้เป็นแลนด์มาร์คสำคัญของอำเภอนาดูน ขยายพื้นที่เชิงธุรกิจเพิ่มเติม ได้แก่ ร้านอาหาร และร้านกาแฟ อีกทั้งยังเพิ่มโซนถ่ายภาพสำหรับนักท่องเที่ยว 3) แนวโน้มการพัฒนา จัดทำแคมเปญส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้มีกิจกรรมต่อเนื่องตลอดทั้งปี เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ จัดหาเครื่องอำนวยความสะดวก รักษามาตรฐานและคุณภาพด้านอาหาร เครื่องดื่ม ที่พัก และบริการ

คำสำคัญ: วิถีชาวนา, การเปลี่ยนแปลง, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

¹ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านไผ่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น E-mail: kittipakorn.o@gmail.com

² ครูโรงเรียนบ้านทุ่งมน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

³ อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

¹ Senior Professional Level Teacher, Banphai School, The Secondary Educational Service Area Office Khon Kaen

² Teacher, Banthungmon School, Khonkaen Primary Educational Service Area Office 2

³ Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University

Abstract

The research objectives were.-1) to study the problems of farming lifestyles of farmers in Nadoon District, Mahasarakham Province, 2) to study the development of the location, and 3) to study the development trend the location. The collected data was from document data and interviews, observations, focus group discussion and descriptive analysis. The were as follows. 1) Changing of technology in agriculture caused problems by increasing expenses, ruining the quality of natural resources (soil and water), resulting in plants and animals becoming inedible. Moreover, herbicides used in the agricultural industry negatively affected the farmers. 2) In Lohdon Nonna's development, firstly, the New Agricultural Theory was adapted in community management. There had been a conversion of an old business into a hotel and conference venue by the "Business based on Agriculture" principle. The business was also developed into a landmark of Nadoon by creating more business areas such as restaurants and cafes. Moreover, the addition of photo shooting and name changing of Lohdon Nonna created more tourist attractions. 3) The tendency to progress, tourism campaign invention has been built to create more activities in a year. The progress of this campaign added ways to publicize the location, conveniently fulfilling all types of tourists' desires. The maintenance of stability and quality in cuisine, beverage, accommodation, and services.

Keywords: Farmer's way, change, creative economy

บทนำ

ชาวนาในประเทศไทยนับว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุด เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย อาชีพทำนา ถือเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนไทยที่สืบทอดมายังอนุชนรุ่นหลัง โดยส่วนใหญ่แล้ว ชาวนาจะใช้ชีวิตอยู่ในชนบท ในประเทศไทยส่วนใหญ่จะปลูกข้าวกันทั่วประเทศ การเกษตรของประเทศไทยถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของประเทศ เนื่องจากประเทศไทยมีพื้นที่การทำเกษตรในสัดส่วนที่มากที่สุดและมีการส่งออกสินค้าเกษตรเป็นจำนวนมากและสินค้าบางประเภทสามารถส่งออกได้อันดับแรกๆ ของโลก (Singhapreecha, 2014)

แต่ปัจจุบันพบว่า ภาคการเกษตรของประเทศไทยนั้นยังคงอยู่ในสถานะที่มีความไม่

มั่นคงด้านการผลิต เพราะเกษตรกรจำนวนมากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินทำกินเพื่อการประกอบอาชีพ หรือที่ดินทำกินถูกนำไปเป็นหลักประกันด้านการเงินกับแหล่งเงินทุนทั้งในระบบและนอกระบบ ขณะที่ต้นทุนการผลิตมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอันเนื่องมาจากในปัจจุบันนี้เกษตรกร ส่วนใหญ่อาศัยปัจจัยภายนอกเพิ่มสูงขึ้น ทั้งเมล็ดพันธุ์ น้ำ พลังงาน ปุ๋ย ยา และแรงงาน รวมทั้งกำลังตกอยู่ในภาวะเสี่ยง อันเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาด้านการเกษตร เช่น นโยบายพลังงานที่ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืช น้ำมันเพิ่มขึ้น การส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตรขนาดใหญ่แทนการสนับสนุนเกษตรกรรายย่อย ฯลฯ สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงด้านอาชีพของเกษตรกรไทย (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2559)

นอกจากปัญหาเดิม ๆ ที่ยังคงดำรงอยู่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ยังพบว่าภาคการเกษตรของไทยกำลังเผชิญกับภัยคุกคามหรือภาวะความเสี่ยงอันเนื่องมาจากการแปรปรวนและเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เป็นที่ทราบดีว่ากระบวนการการผลิตอาหารในภาคการเกษตรของประเทศไทยส่วนใหญ่สัมพันธ์กับปัจจัยด้านภูมิประเทศที่จะเป็นตัวกำหนดความเหมาะสมของชนิดพันธุ์ของพืชที่จะทำการเพาะปลูก ขณะที่ภูมิอากาศทั้งปริมาณฝน แสงแดด และความชุ่มชื้น เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการเจริญเติบโตของพืชแต่ละชนิด แต่หากเกษตรกรต้องเผชิญกับความแปรปรวนหรือเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เช่น การเลื่อนของฤดูกาล จำนวนวันที่ฝนตก การทิ้งช่วงของฝนเป็นระยะเวลายาว ความรุนแรงของพายุ ฯลฯ เหล่านี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตอาหารในหลายด้านตั้งแต่การเพาะปลูก การเก็บรักษา การผลิต การแปรรูป และการบริโภคอาหาร (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2559) เกษตรกรส่วนหนึ่งจึงเริ่มหันหลังให้กับภาคการเกษตร เพื่อขายแรงงานในกับภาคอุตสาหกรรมและงานบริการแทน

สุรพงษ์ คำสะอาด (2561) กล่าวว่า อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ประชากรโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนและผลกระทบจากฝนทิ้งช่วง เนื่องจากเข้าสู่ฤดูทำนาปีแล้ว แต่ปริมาณฝนมีน้อย แม้จะมีคำเตือนจากกรมอุตุนิยมวิทยาจะมีฝนตกหนักในหลายพื้นที่ แต่ในพื้นที่อำเภอนาดูน ครอบคลุมทั้งอำเภอ แทบไม่มีฝนตกไม่มีน้ำในไร่นาเพียงพอต่อการปักดำข้าว ข้าวที่ตกกล้าไว้เพื่อปักดำ แม้อายุพอจะนำไปปักดำแล้วกลับไม่มีน้ำที่จะปักดำ ชาวนาต้องใช้วิธีปักดำข้าวแห้งแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม บนผืนนาที่ไม่มีน้ำขัง โดย

ขอแรงเพื่อนบ้านช่วยกันถอนกล้านำไปปักดำให้ต้นข้าวยืนต้นรอฝนได้นานกว่าสัปดาห์ ขอเพียงให้สภาพดินมีความชื้นบ้างเล็กน้อยชาวนาจึงยอมเสี่ยงดีกว่าปล่อยให้ต้นกล้าแคระแกร็น และยืนต้นแห้งตาย

การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนพื้นที่เกษตรกรรมให้มีมูลค่าเพิ่มในเชิงการท่องเที่ยวและบริการที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร ชุมชน เกิดการจ้างงาน การสร้างงานเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (รัฐันท์ พงศ์วิริทธิ์ร, 2558) ทำให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นโดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวชมชนภาคเกษตรกรรม จากความหลากหลายของผลผลิตทางการเกษตรและความสวยงามตามธรรมชาติของเรือกสวนไร่นาจึงเป็นจุดแข็งในการที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทย รวมถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจซึ่งช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการรวมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวผสมผสานกับการเกษตร ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวควบคู่ความรู้ด้านการเกษตร” และเป็นการรวมเอาความรู้ภูมิปัญญาทรัพยากร และวัฒนธรรมท้องถิ่นมาผนวกรวมเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วย (ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป, 2557) เป็นการนำเอาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมเปลี่ยนจากการเกษตร แบบดั้งเดิมในปัจจุบันไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับการก้าวเข้าสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0

เลาะดอนนอนนาคาเฟ้ เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่นายประสาทร กงพลี ได้เนรมิตพื้นที่ 30 ไร่ เป็นโฮมสเตย์ ก่อนขยายกิจการทำร้านอาหารร้านกาแฟ บรรยากาศติดทุ่งนา มีสะพานไม้ทอด

ยาวลงไปในทุกนา สามารถนอนผูกเปลรับลมเย็นๆ ได้ตั้นยางนา พร้อมชมหุ่นฟางยักษ์ ทั้งปูนา ปลา ซ่อน และควายยักษ์ อัตลักษณ์แห่งท้องทุ่ง และมีแปลงเรียนรู้อัตลักษณ์เกษตรพอเพียง ปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษตามคั้นนาบริเวณโดยรอบ ซึ่งคำว่า “เลาะดอนนอนนา” มาจากที่ตั้งของร้านอยู่ใกล้ดอนปูตา คำว่าเลาะ แปลว่า ไกลๆ เลียบๆ เคียงๆ ดอน หมายถึง ที่สูงเป็นเนินขึ้นมาเล็กน้อย เลาะดอน จึงหมายถึงที่พักใกล้ดอนปูตา ส่วนนอนนา หมายถึงที่นอนพักผ่อนที่นา (สุคนธ์ทิพย์ กำธรเจริญ, 2563)

จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ อำเภอหาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่รกร้างแห่งแล้งเจ้าของที่ดินได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ดังกล่าวจนกลายเป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอหาดูนนัน มีวิธีคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพื้นที่นี้อย่างไร มีสภาพปัญหา การจัดการ รวมไปถึงพัฒนาการ และแนวทางพัฒนาเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ อำเภอหาดูน จังหวัดมหาสารคามอย่างไร จึงได้วิจัยในครั้งนี้เป็นกรณีศึกษา

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาสภาพปัญหาของวิถีการทำนาของชาวนา อำเภอหาดูน จังหวัดมหาสารคาม
2. ศึกษาพัฒนาการของเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ อำเภอหาดูน จังหวัดมหาสารคาม
3. ศึกษาแนวโน้มการพัฒนาเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ อำเภอหาดูน จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อทำความเข้าใจวิถีชานาสูการเปลี่ยนแปลงบนฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีศึกษา เลาะดอนนอนนา อำเภอ

หาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informant)

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ ได้แก่ เจ้าของกิจการ พนักงาน นักท่องเที่ยว และชาวนา รวม 30 คน

เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ระดับลึก ซึ่งมีเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) มีลักษณะเป็นแนวคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า (Interview guideline) แนวทางการสัมภาษณ์นี้จะมีลักษณะเป็นหัวข้อกว้างๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
2. แบบสังเกต ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการสังเกตในการวิจัยครั้งนี้ คือการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เป็นการสังเกตการณ์สภาพโดยรวมทั้งด้านกายภาพ และเหตุการณ์ต่างๆ ไป โดยผู้วิจัยจะไม่เข้าไปร่วมในการทำกิจกรรมโดยตรง
3. การบันทึกข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงบันทึกการสนทนา และคำสัมภาษณ์ต่างๆ เพื่อช่วยในการเก็บรายละเอียดและบันทึกความจำ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ออกจดคำสนทนาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอย่างครบถ้วน กล้องถ่ายรูปใช้การเก็บภาพบรรยากาศ กิจกรรมต่างๆ ที่มีความจำเป็นต้องใช้ประกอบการทำวิจัยครั้งนี้

การจัดการกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม โดยจำแนกข้อมูลแยกออกเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้อาจมีความครบถ้วนเพียงพอเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์ข้อมูลสรุปผลแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ข้อมูลได้มาไม่มีความสอดคล้องกันผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และหากมีข้อมูลส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยก็จะทำการเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไปเพิ่มเติมใหม่อีกครั้งให้สมบูรณ์

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ในการศึกษาวิถีชาวนาสู่การเปลี่ยนแปลงบนฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษาเลาะดอนนอหนา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์นำมารวบรวมข้อมูลดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ โดยใช้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปอภิปรายผลแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาของวิถีการทำนาของชาวนา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

เลาะดอนนอหนาคาเฟ่ ตั้งอยู่ในตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เดิมตำบลนาดูน มีจำนวน 10 หมู่บ้าน ปัจจุบันแยกเป็นหมู่บ้านในเขตเทศบาล จำนวน 6 หมู่บ้าน และอยู่ในเขตสภาตำบลนาดูน 4 หมู่บ้าน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ลาดลงจากทิศเหนือสู่ทางทิศใต้ ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะสำหรับการเพาะปลูก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นา มีจำนวน 1,013

หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 4,256 คน ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก

วิถีการทำนาของชาวนา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ชาวนาดูนส่วนหนึ่งยังเชื่อเรื่องผี ก่อนจะลงมือทำนาจะมีพิธีกรรมเพื่ออ้อนวอนและขอความคุ้มครองจากผี เช่น พิธีเลี้ยงปู่ตา การเลี้ยงตาแฮก เป็นต้น

ส่วนชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มที่เรียนทางธรรม ไม่เชื่อเรื่องผี ถึงเวลาทำนาจึงลงมือทำนาได้ทันที ไม่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผี ส่วนความเชื่อที่เป็นขะลำเรื่องข้าว เช่น การดำข้าว การปักข้าว การกินข้าว และการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนายังคงถือปฏิบัติอยู่ ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตที่ชาวนาดูนเลิกทำมี 2 วิธีคือ บุญคุณลาน และบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการทำนา เมื่อดีข้าวเสร็จจะใช้รถยนต์ขนข้าวเข้าบ้าน ข้าวจึงไม่ได้กองไว้ที่ลานเพื่อทำบุญคุณลานเหมือนในอดีต ชาวนาจะนำข้าวต้มปากเข้าไปถวายวัด แทนการทำบุญกุ่มข้าวใหญ่เป็นประจำทุกปี และได้เปลี่ยนแปลงพิธีสู่วัวควาย ไปใช้มัดกล้าตั้งบนหัวควายหลังจากการเสร็จสิ้นการดำนา ส่วนพิธีกรรมการเพิ่มผลผลิตอย่างอื่น เช่น การสู่วัวควาย การสร้างเล่าและการเอาข้าวขึ้นเล่า ยังคงถือปฏิบัติจนถึงทุกวันนี้

การทำนาของชาวนาดูนในอดีต มีจุดมุ่งหมายเพื่อการยังชีพ ไม่นิยมการขายข้าวและในสภาพพื้นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยปุ๋ยตามธรรมชาติ ข้าวจึงเจริญงอกงามดี โรคและศัตรูของข้าวมีน้อย ในการคัดเลือกพันธุ์ข้าวต้องให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่นา พื้นที่ตอนใช้พันธุ์ข้าวเบา (ข้าวตอ) รองลงไปใช้พันธุ์ข้าวกลาง และในที่ลุ่มใช้พันธุ์ข้าวหนัก แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครอบครัว และการช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง

ในรูปของการลงแขก โดยจะเริ่มดำเนินในเดือน 8 (สิงหาคม) พอดำเนินเสร็จก็จะเกี่ยวข้าวเบา (ข้าวตอ) ข้าวกลาง และข้าวหนักตามลำดับ

ส่วนการทำนาในปัจจุบันก็มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเอาไว้กิน ถ้าหากเหลือจากการกินจึงจะขายเท่าที่จำเป็น และโดยสภาพพื้นดินได้เปลี่ยนแปลงไป ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดเป็นดินแข็งและดินจืด โรคระบาดมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นชาวนาจึงต้องใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ส่วนการใช้แรงงานยังคงใช้ในลักษณะเดิมอยู่ เพียงแต่มีระบบการจ้างแรงงานของคนและเครื่องจักรเพิ่มเข้ามา

ด้านปัญหาการทำนาทั้งในอดีตและปัจจุบันคือ ปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด และดินเสื่อมคุณภาพ ชาวนาในอดีตได้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแบบชาวบ้าน เช่น การดำนาผาง การสักหล่ง การผายข้าว (หว่านข้าว) ฯลฯ ส่วนชาวนาในปัจจุบันยังคงแก้ปัญหาตามวิธีการแบบดั้งเดิมและใช้เทคโนโลยีในด้านปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช มาช่วยในการแก้ปัญหาอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการทำนาชาวนาดูนได้เปลี่ยนแปลงไปใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช พันธุ์ข้าวแบบใหม่ และใช้รถยนต์ขนข้าวในทั้งนี้เพราะสภาพนิเวศน์ขาดความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับการโฆษณาเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้าไปอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดการตัดสินใจเลือกใช้ทั้งที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ และเพื่อความสะดวกซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงนอกจากจะทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นแล้ว ยังทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ น้ำ พืชและสัตว์ที่เป็นอาหารของชาวนาไม่สามารถกินได้นอกจากนั้นยาปราบศัตรูพืชยังเป็นอันตรายต่อผู้ใช้อีกด้วย

2. พัฒนาการของเลาะดอนนอนนาคาเฟ่

จากสภาพปัญหาการทำนาของชาวนาดูนชาวบ้านหันเหการประกอบอาชีพไปประกอบอาชีพอื่นแทน จึงทำให้พื้นที่นาส่วนหนึ่งถูกปล่อยทิ้งรกร้าง จึงมีแนวคิดในการฟื้นฟูที่ดินรกร้างแห้งแล้ง ให้สามารถกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง การพัฒนาเลาะดอนนอนนา ได้แบ่งช่วงระยะเวลาพัฒนาออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

2.1 ยุคบุกเบิก: ตามแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ (พ.ศ.2550-2552) เป็นช่วงแรกของการปรับปรุงพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดินรกร้างและแห้งแล้ง ไม่มีแหล่งน้ำ ดินไม่มีคุณภาพ ให้สามารถกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง โดยนำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดในการบริหารจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารงานในการทำการเกษตร ที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย โดยมีหลักการคือ การแบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกนั้น ให้ขุดสระกักเก็บน้ำ เนื่องจากการเกษตรจำเป็นต้องใช้น้ำและเกษตรกรต้องใช้ในการอุปโภคและบริโภคด้วยเช่นกัน ส่วนที่สองปลูกข้าว ส่วนที่สาม ปลูกไม้ผลไม่ยืนต้น และส่วนที่สี่ เป็นพื้นที่สำหรับใช้สร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น ที่อยู่อาศัย โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ ยุ้งฉาง เป็นต้น

2.2 ยุคแห่งการพัฒนา: ธุรกิจบนฐานรากเกษตรกรรม (พ.ศ.2553-2557) หลังจากที่ได้ปรับเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากพื้นที่แห้งแล้งรกร้าง ให้กลับกลายเป็นผืนดินที่มีชีวิตอีกครั้ง มีดินที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้ตลอดปี มีการเพาะปลูกพืชผัก และเลี้ยงสัตว์ไว้สำหรับบริโภคแล้ว เจ้าของพื้นที่ได้มองเห็นโอกาส โดยยึดหลัก “ธุรกิจบนฐานเกษตรกรรม” ประกอบกับ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามเป็นอำเภอที่มีสถานที่สำคัญของจังหวัดมหาสารคามหลายแห่ง เช่น พระบรมธาตุนาดูน พุทธมณฑล

อีสาน ป่อน้ำคักดีสิทธิ์ พิพิธภัณฑน์นครจำปาศรี พิพิธภัณฑน์บ้านอีสาน สถาบันวิจัยลุ่มน้ำภูพาน กุศลรัตนัน เป็นต้น แต่ยังมีขาดที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว จึงได้มีแนวคิดพัฒนาที่ดินแปลงนี้ ให้เป็นสถานที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว จึงพัฒนาเป็นโรงแรมภายใต้ชื่อ “ตุ้มโฮม”

นอกจากนั้นยังได้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชาวนาวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการสร้างเครือข่ายอีกด้วย กิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การลงแขกเกี่ยวข้าว ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ปลูกดอกทานตะวัน ภายใต้แนวคิด “เครือข่ายปมเพาะเกษตรกรรมรุ่นใหม่” เน้นเศรษฐกิจพอเพียง สร้างแรงบันดาลใจให้ชาวสานานาวิถีชาวนา

2.3 ยุคแห่งการท่องเที่ยว: เลาะดอนนอนนาคาเฟ่ (พ.ศ.2557-ปัจจุบัน) เมื่อประสบความสำเร็จจากการทำตุ้มโฮมในระดับหนึ่ง เจ้าของพื้นที่จึงได้คิดต่อยอดโดยหวังให้สถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอนาดูน โดยได้ขยายพื้นที่ในเชิงธุรกิจเพิ่มเติม ได้แก่ ร้านอาหาร และร้านกาแฟ อีกทั้งยังเพิ่มโซนถ่ายภาพสำหรับนักท่องเที่ยว และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เพื่อดึงดูดความสนใจของลูกค้าเป็น “เลาะดอนนอนนาคาเฟ่”

3. แนวโน้มการพัฒนา

จัดทำกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกับท้องถิ่น บริษัททัวร์ และภาครัฐ เพื่อให้มีกิจกรรมต่อเนื่องตลอดทั้งปี เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายเพื่อให้นักท่องเที่ยวจะได้ทราบข้อมูลและวางแผนการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ด้านเส้นทางการเข้าถึงควรมีป้ายบอกทางเพิ่มเติม ตามเส้นทางเดินทางมายังเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกควรจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกที่ครอบคลุม

ความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย ด้านอาหารและเครื่องดื่มรักษามาตรฐานและคุณภาพ เพิ่มรายการอาหารที่เป็นอาหารท้องถิ่นที่หากินได้ยาก ด้านที่พักและบริการรักษาคุณภาพและมาตรฐานโดยยึดหลัก “บริการเหนือกว่าญาติ”

สรุป

สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรต้องปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุงวิถีการผลิตของเกษตรกรชาวนา การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตร เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ หรือเข้ากันได้กับสภาพแวดล้อม ตามปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

จากพัฒนาการของเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ทั้ง 3 ยุค แสดงให้เห็นถึงการวิเคราะห์ถึงจุดแข็งของชุมชนที่จะสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ แล้วเชื่อมโยงจุดแข็งของชุมชนที่มีอยู่เข้ากับกระแสโลกได้ โอกาสทางธุรกิจใหม่ๆ ก็เกิดขึ้นทันทีท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจโลกและปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย ในขณะนี้ การแสวงหาโอกาสใหม่ๆ วิธีการใหม่ๆ และความคิดใหม่ๆ เพื่อใช้แข่งขันในสนามการค้าและเศรษฐกิจ ไม่ใช่เรื่องที่ควรปล่อยปละละเลยอีกต่อไป ความแตกต่างและเอกลักษณ์ที่ชัดเจนเท่านั้นที่สามารถทำให้เราอยู่รอดได้ “ความคิดสร้างสรรค์” บวกกับเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

อภิปรายผล

การปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่เริ่มจากการพบปัญหาอุปสรรคต่อการทำนา ด้วยสภาพพื้นที่ที่แห้งแล้ง การขาดแคลนน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูก ทำให้เกษตรกรต้องหาวิธีการปรับตัวที่เหมาะสม และสามารถประกอบอาชีพการเกษตรในพื้นที่ได้ อันนำไปสู่พัฒนาการ

ของเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ทั้ง 3 ยุคนั้น สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุการปรับตัวของวิไลวรรณ ศรีสงคราม (2549) ที่ได้พูดถึงการปรับตัวของบุคคลว่า จะเริ่มต้นจากความต้องการการแก้ปัญหาอุปสรรคขัดขวาง และนำไปสู่การปรับตัวโดยวิธีการปรับตัวที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

การนำการท่องเที่ยวมาผนวกเข้ากับวิธีการทำนาของเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ ทำให้เกิดการสร้างงาน และสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ที่กล่าวว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายรายได้ สร้างงานให้ชุมชน สร้างผู้ประกอบการ สร้างผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน มีการพัฒนาด้านการตลาด

ความเป็นฤดูกาลของการท่องเที่ยวเป็นสาเหตุให้ผู้ประกอบการมีรายได้ที่ไม่สม่ำเสมอขึ้นอยู่กับฤดูกาล โดยเฉพาะในช่วงฤดูการท่องเที่ยวน้อยซึ่งทำให้ผู้ประกอบการต้องรอคอยรายได้จากการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ที่กล่าวว่าเกิดปัญหารายได้เป็นฤดูกาลแก่ชุมชนท้องถิ่น จึงก่อให้เกิดปัญหารายได้ที่ไม่สม่ำเสมอขึ้นตามฤดูกาลท่องเที่ยว โดยเฉพาะในฤดูการท่องเที่ยวน้อย (Low Season) ก็จะมีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อยลงด้วย เป็นเหตุให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลักได้เพราะจะมีความเสี่ยงสูง อีกทั้งเกิดปัญหาการว่างงานในช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยวด้วย

การท่องเที่ยวไม่เพียงแต่เป็นตัวเหนี่ยวนำที่ทำให้เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และการรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตชาวนาเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวยังรวมไปถึงการสร้างความรัก และเห็นคุณค่าเกิดความรัก ความหวงแหน และภาคภูมิใจ เกิดการเอาใจใส่และดูแลท้องถิ่นมาก

ยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัสมา สิมารักษ์ (2551) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรมขึ้นมากมาย รวมทั้งยังช่วยฟื้นฟูงานศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของศรีธัญญา เกษร (2551) ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนมอญ เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่าในด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีมากขึ้น รวมถึงการตระหนัก การหวงแหน และเห็นคุณค่าทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย ในด้านของความแตกต่างระหว่างกรณีศึกษาเลาะดอนนอนนาคาเฟ่ กับงานวิจัยของอัสมา สิมารักษ์ (2551) และศรีธัญญา เกษร (2551) พบว่า เลาะดอนนอนนาคาเฟ่ เกิดจากแนวคิดของภาคเอกชนได้แก่ เจ้าของกิจการต้องการพัฒนาพื้นที่ของตนเองจึงเกิดการต่อยอดแนวคิดทางธุรกิจโดยอาศัยวิถีชีวิตชาวนาเดิมมาเป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่วนการศึกษาของอัสมา สิมารักษ์ (2551) และศรีธัญญา เกษร (2551) เป็นการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมและชุมชน ภายหลังจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาความสัมพันธ์ให้เจาะลึกแต่ละรายละเอียดขององค์ประกอบในแต่ละด้านให้มากขึ้นเพื่อการพัฒนาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เช่น การให้บริการ ความปลอดภัย การจัดกิจกรรมต่างๆ ด้านที่พัก การคมนาคม สิ่งดึงดูดใจ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพของแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนได้ดียิ่งขึ้นในแต่ละด้าน

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็น และความต้องการของคนในชุมชนเพื่อการพัฒนา
เหมาะสมและตรงกับความต้องการทั้งฝ่ายของ
คนในชุมชนและฝ่ายนักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). *แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ*. กองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป. (2557). รูปแบบและกระบวนการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร. *Veridian E-Journal*, 7(3), 310-321.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). *การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. (2559). *การบริหารจัดการลุ่มน้ำภายใต้การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ*. [http://sdfthai.org/Download/CCA%20and%20agri culture.pdf](http://sdfthai.org/Download/CCA%20and%20agri%20culture.pdf).
- รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร. (2558). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อความยั่งยืน: โครงการหลวงปางดะ. *Suranaree Journal of Social Science*, 9(1), 19-35.
- วิไลวรรณ ศรีสงคราม. (2549). *จิตวิทยาทั่วไป*. ทริปเฟล เอ็ดดูเคชั่น.
- ศรัญญา เกษร. (2551). *ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนมอญ เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง].
- สุคนธ์ทิพย์ กำจรเจริญ. (2563). *เปิดจุดเช็คอิน และตอน-นอนนา แลนด์มาร์กแห่งใหม่กลางท้องทุ่งนาดูน*. มติชน.
- สุรพงษ์ คำสะอาด. (2561). *เหมือนฟ้าแล้ง! ฝนทิ้งช่วงกระทบชาวนาที่ อ.นาดูนแล้วกว่า 5 หมื่นไร่*. ไทยรัฐ.
- อัสมา สิมาริกซ์. (2551). *ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
- Singhapreecha, C. (2014). *Economy and agriculture in Thailand*. http://ap.fftc.agnet.org/ap_db.php?id=246.